

ZIŅOJUMS PAR PĀRTIKAS EĻĻAS TIRGUS LATVIJĀ UZRAUDZĪBU

PUBLISKOJAMĀ VERSIJA

Ievads

Pārtikas eļļas tirgus Latvijā uzraudzība tika uzsākta 2010. gada 23. novembrī un ilga līdz 2011. gada 1. septembrim. Uzraudzība tika ierosināta saistībā ar SIA „PALINK” iesniegumu.

Uzraudzības ietvaros tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. apzināt pārtikas eļļas cenu izmaiņas un to pamatojumu 2010. gadā lielajos pārtikas mazumtirdzniecības tīklos (SIA „RIMI Latvia”, SIA „MAXIMA Latvija” un SIA „Palink”), kā arī dažādos atsevišķos mazos veikalos (atsevišķas juridiskas personas; atsevišķas juridiskas personas, kas darbojas pēc franšīzes principa);
2. apzināt lielākos pārtikas eļļas vairumtirgotājus;
3. apzināt pārtikas eļļas mazumtirdzniecības cenas veidošanos un piecenojumu;
4. iegūt Latvijas eļļas ražotāju viedokli par situāciju nozarē, konkurences līmeni u.c. jautājumiem;
5. izvērtēt mazumtirgotāju (SIA „RIMI Latvia”, SIA „MAXIMA Latvija” un SIA „Palink”) līgumus ar vairumtirgotājiem.

Lai iegūtu papildu informāciju, Konkurences padome organizēja tikšanos ar SIA „PALINK” pārstāvjiem, kā arī apkopoja informāciju par pārtikas eļļas cenu izmaiņām SIA „DEPO DIY”, SIA „BAF LTD”, SIA „Pārtikas tirdzniecības apvienība” (Elvi veikali), SIA „PRISMA LATVIJA”, SIA „STOCKMANN”, SIA „Alvira” (Beta veikali), SIA „Zemniecība” (Beta veikali), SIA „Mego” (Mego veikali), SIA „Masmeg” (Mego veikali) un SIA „MAXIMA Latvija” veikalos.

Uzraudzības ietvaros tika iegūta informācija no:

1. lielākajiem vairumtirgotājiem: SIA „Avi Trade”, AS „Konig Distribution”, SIA „Baltā bura”, SIA „Leverisa”, SIA „EĻĻAS GRUPA”, SIA „Fudeks”, SIA „Sanitex Baltic Distribution”, SIA „Kondis”, SIA „Firma Rolnik Baltija”;
2. lielajiem mazumtirdzniecības veikalu tīkliem: SIA „RIMI Latvia”, SIA „MAXIMA Latvija” un SIA „Palink”;
3. mazumtirgotājiem (atsevišķas juridiskas personas vai veikalu tīkli):
  - AIBE – SIA „Četratā”; SIA „Ķipītis-Roja”, SIA „Valentīna un V”;
  - Beta – SIA „Savel”;
  - DEPO – SIA „DIY”;
  - Elvi – SIA „Fortuna EK”, SIA „LEO”;
  - Lats – SIA „Jēkabpils Kamene”, SIA „Bermudi”;
  - Mego – SIA „Masmeg”;
  - Prisma – AS „Prisma Latvija”;
  - STOCKMANN – SIA „Stockman”;
  - TOP – SIA „AA & Co”, SIA „Firma Madara 89”, SIA „Ogres Prestižs”;
  - OTTO – SIA „Media Jelgava”;

4. LR Centrālās statistikas pārvaldes.
5. Uzraudzības ietvaros tika organizēts SIA „Leversa”, SIA „Iecavnieks” un SIA „Palink” apmeklējums, kā arī tikšanās ar SIA „Pērnes L”.
6. lielākajiem vairumtirgotājiem.

Veicot datu analīzi, nebija iespējams izmantot visu iegūto informāciju, jo tā tika iesniegta savstarpēji nesalīdzināmos formātos. Atsevišķi tirgus dalībnieki nesniedza noteiktus datus, jo tie netiek apkopoti prasītajā griezumā vai tehnisku iemeslu dēļ nav apkopojami, piemēram, veikalam preču uzskaitē nav datorizēta, tāpēc ir problemātiski pateikt konkrētus datumus, kad veiktas eļļas cenu izmaiņas. Ņemot vērā, ka šādu datu apkopošana būtu manuāls un ļoti laikietilpīgs darbs, bet to iegūšana nav kritiski nepieciešama, tika pieņemts lēmums par atļauju nesniegt datus. Ne visi pārtikas veikalu tīkli varēja iesniegt informāciju par piegādāto eļļas apjomu litros, jo atsevišķi mazumtirgotāji šos datus apkopo pēc piegādāto vienību skaita. Tādējādi atsevišķi dati nav salīdzināmi, tomēr var tikt izmantoti, raksturojot kopējo informāciju par mazumtirgotāju.

Tomēr, neraugoties uz grūtībām datu apkopošanā, iegūtās informācijas apjoms ir vērtējams kā pietiekams, lai atspoguļotu kopīgās tendences un situāciju Latvijas pārtikas eļļas tirgū.

Konkrētais tirgus

Saskaņā ar Konkurences likuma 1. panta 4. punktu *konkrētais tirgus ir konkrētās preces tirgus, kas izvērtēts saistībā ar konkrēto ģeogrāfisko tirgu.*

Saskaņā ar Konkurences likuma 1. panta 5. punktu *konkrētās preces tirgus ir noteiktas preces ģeogrāfiskais tirgus, kurā ietverts arī to preču kopums, kuras var aizstāt šo noteikto precī konkrētajā ģeogrāfiskajā tirgū, ņemot vērā pieprasījuma un piedāvājuma aizstājamības faktoru, preču pazīmes un lietošanas īpašības.*

Saskaņā ar Konkurences likuma 1. panta 3. punktu *konkrētais ģeogrāfiskais tirgus ir ģeogrāfiska teritorija, kurā konkurences apstākļi konkrētās preces tirgū ir pietiekami līdzīgi visiem šā tirgus dalībniekiem, un tādēļ šo teritoriju var nošķirt no citām teritorijām.*

Pārtikas eļļu uzskata par atsevišķu konkrēto precī un nodala no pārējās pārtikas. Pārtikas eļļu var iedalīt šādās četrās lielās pārtikas eļļas grupās/veidos:

1. olīveļļas,
2. saulespuķu eļļas,
3. citu augu eļļas,
4. speciālās eļļas.

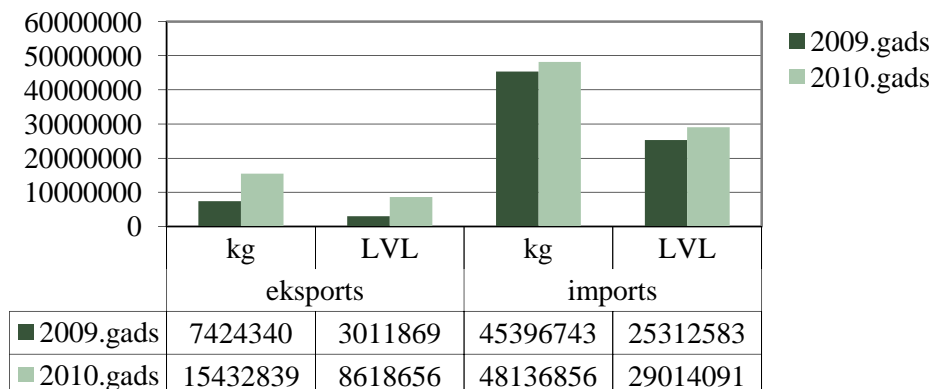
Minētās eļļas grupas ir savstarpēji aizvietošanas, vienlaikus katrai eļļas grupai ir raksturīgas savas specifiskas garšas īpašības un sastāvs.

Gadījumos, kad nepieciešams termiski apstrādāt pārtiku, pievienojot taukvielas, patērētāji var aizstāt eļļu ar margarīnu vai sviestu, savukārt, lietojot eļļu sajaukumā ar citiem pārtikas produktiem, bez termiskas apstrādes, to ir iespējams aizstāt ar salātu mērcēm, krējumu, utt. Vienlaikus pārtikas eļļa pēc savas būtības ir uzskatāma par unikālu pārtikas produktu patērētāja ikdienas uzturā, kuram nav identiska aizstājēja.

Par konkrētās preces tirgu ir nosakāma pārtikas eļļa, neapskatot atsevišķi katru pārtikas eļļas grupu, kā arī neseģmentējot eļļas pēc cenas.

Saskaņā ar LR Centrālās statistikas pārvaldes datiem par eļļas ārējo tirdzniecību 2010. gadā, salīdzinājumā ar 2009. gadu ir pieaudzis gan eksporta, gan importa apjoms¹ (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Eļļas ārējās tirdzniecības rādītāji. 2009.-2010.gads.

Konkrētais ģeogrāfiskais tirgus Konkurences likuma 1. panta 3. punkta izpratnē tirgus uzraudzības ietvaros ir Latvijas Republikas teritorija. Visā Latvijas teritorijā piedāvājuma un pieprasījuma tendences, administratīvās (t.i. normatīvais regulējums) un citas barjeras ir līdzīgas. Tāpēc noteikt tirgu šaurāk kā Latvijas teritoriju nav pamata. Vienlaicīgi, ievērojot ārējās tirdzniecības rādītājus un ražotāju valstis, kurās ražotās pārtikas eļļas tiek realizētas Latvijā, konkrētais ģeogrāfiskais tirgus var tikt noteikts arī plašāk un tas ietver tās valstis, no kurām Latvijā tiek importēta pārtikas eļļa, piemēram, Baltijas valstis, Spāniju, Itāliju, Beļģiju, Vāciju u.c., kā arī valstis, uz kurām Latvijas uzņēmumi eksportē.

Tirgus izpētē netika pētīta situācija Baltijas valstu līmenī, bet vairumtirgotājs SIA „Leversa” uz atšķirībām situācijā un tirgus struktūrā Latvijā un kaimiņvalstīs norādīja, ka „Polijā pārsvarā ir izplatīti vietējie zīmoli, kas nav zināmi ārpus Polijas, Lietuvā, savukārt, ir divi ražotāji, kas arī dominē tirgū, bet Latvijā nav zināmi, Igaunijā arī ir viens savs ražotājs ar populāru produkciju, Latvijā vietējais ražotājs ir SIA „Iecavnieks”², bet tam nav pilna tehnoloģiskā cikla: nerafinē eļļu, tādēļ šai eļļai ir ierobežotas iespējas”.

¹ Saskaņā ar KN kodu grupu 1507 – 1515 – sojas pupu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, zemesriekstu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, olīveļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, citādas eļļas un to frakcijas, kas iegūtas tikai no olīvām, arī rafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, ieskaitot šo eļļu vai frakciju maisījumus ar e olīveļļām un tās frakcijām, rafinētām vai nerafinētām, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām eļļām vai frakcijām, palmu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, saulespuķu eļļa, saflora eļļa vai kokvilnas eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, kokosriekstu (kopras) eļļa, palmu kodolu eļļa vai babasū eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez izmaiņām to ķīmiskajā sastāvā, rapšu, rīpšu vai sinepju eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām un citādas negaistošās augu eļļas un tauki (ieskaitot jojobas eļļu) un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām.

² Tirgus uzraudzības laikā uzņēmums atzīts par maksātnespējīgu, uzsākta bankrota procedūra

Tirgus dalībnieku raksturojums

Pārtikas eļļas tirgu Latvijā veido mazumtirgotāji, vairumtirgotāji un ražotāji. Vairumā gadījumu pārtikas eļļa tiek importēta, jo ražotāju skaits un ražošanas apjomi Latvijā ir nelieli. Par vienīgo lielo vietējo pārtikas eļļas ražotāju uzskatāms SIA „Iecavnieks”. Nelielos apjomos eļļu ražo arī SIA „Naukšēni”. SIA „Pērnē L”, kas arī nereti tiek pozicionēts kā Latvijas eļļas ražotājs, praktiski eļļu neražo, bet tikai to fasē. Saskaņā ar iegūto informāciju no tirgus dalībniekiem, nelielais eļļas ražotāju daudzums skaidrojams ar liela apjoma investīcijām un ieguldījumiem, kas ir nepieciešami šāda biznesa uzsākšanai. SIA „Pērnē L” uzskata, ka Latvijas patērētāji būtu ieguvēji, ja Latvijā tiktu izveidota eļļas ražošanas rūpnīca, jo tad Baltijas tirgū ienāktu jauns spēlētājs un palielinātos konkurence.

SIA „Iecavnieks” pamatdarbība ir lauksaimniecība, graudu, linu, rapšu, kaņepju pirmapstrāde, eļļas ražošana un tirdzniecība. SIA „Iecavnieks” ražo nerafinētās eļļas – rapšu, linsēklu, kaņepju.

SIA „Pērnē L” pamatdarbība ir kartupeļu čipšu ražošana, augu eļļas fasēšana un tirdzniecība, etiķa un majonēzes ražošana. SIA „Pērnē L” ir šādi eļļas zīmoli: „Pērnē”, „Saimes”, „Lanta”, „Sievu”, „Tantes”. Katram no zīmoliem var būt dažādu tipu eļļas; zīmolam „Pērnē” ir vairāki eļļu veidi: rapšu, saulespuķu rafinētā un saulespuķu nerafinētā, kā arī tās ir safasētas dažādos tilpumos. 1 litra tilpums ir pilnīgi visiem eļļas veidiem.

Patērētāji pārtikas eļļu vairumā gadījumu iegādājas nespecializētās mazumtirdzniecības vietās.

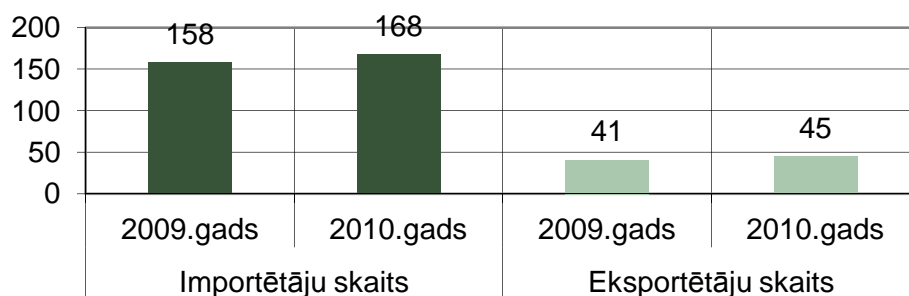
Tirgus dalībnieki – mazumtirgotāji un vairumtirgotāji – darbojas savstarpējas konkurences apstākļos un kā norādījuši vairumtirgotāji un mazumtirgotāji, nav pamata uzskatīt, ka tirgū pastāvētu šķēršļi jaunu tirgus dalībnieku – eļļas piegādātāju – ienākšanai tirgū. Vairumtirgotājs SIA „Leversa” norādīja, ka „2010. gadā tirgū parādījās jauni spēlētāji no Krievijas un Ukrainas (domāts: Krievijā un Ukrainā ražotas preces)”.

Saskaņā ar LR Statistikas pārvaldes sniegto informāciju KN kodu grupai 1507-1515³ ir liels importētāju skaits un eksportētāju skaits (skat. 2.attēlu).

---

³ Saskaņā ar KN kodu grupu 1507 – 1515 – sojas pupu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, zemesriekstu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, olīveļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, citādas eļļas un to frakcijas, kas iegūtas tikai no olīvām, arī rafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, ieskaitot šo eļļu vai frakciju maisījumus ar e olīveļļām un tās frakcijām, rafinētām vai nerafinētām, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām eļļām vai frakcijām, palmu eļļa un tās frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, saulespuķu eļļa, saflora eļļa vai kokvilnas eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām, kokosriekstu (kopras) eļļa, palmu kodolu eļļa vai babasū eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez izmaiņām to ķīmiskajā sastāvā, rapšu, ripšu vai sinepju eļļa un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām un citādas negaistošās augu eļļas un tauki (ieskaitot jojobas eļļu) un to frakcijas, rafinētas vai nerafinētas, bet bez ķīmiskā sastāva izmaiņām.

2. attēls. KN kodu grupas 1507-1515 importētāju un eksportētāju skaits 2009., 2010. gadā.

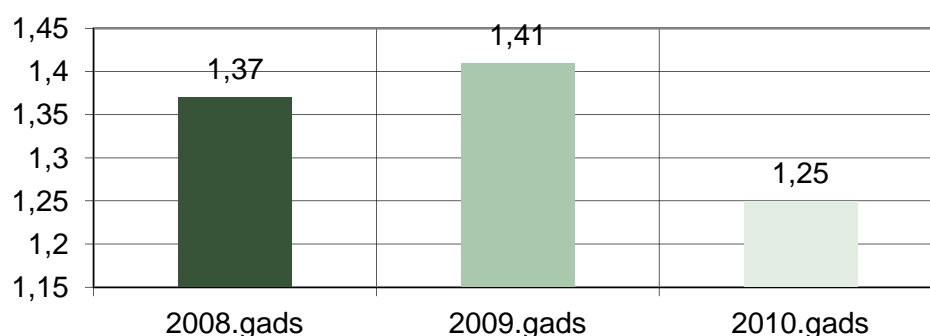

Vienlaikus Konkurences padome vērs uzmanību, ka LR Statistikas pārvaldes sniegtie dati par eksporta un importa apjomu, kā arī eksportētāju un importētāju skaitu KN kodu grupai 1507-1515 nav absolūti attiecināmi tikai uz pārtikas eļļu, jo atsevišķi šādu informāciju LR Statistikas pārvalde neapkopo un, piemēram, olīveļļa var tikt izmantota gan pārtikā, gan kosmētiskiem nolūkiem. Tādējādi paredzams, ka reālais pārtikas eļļas eksporta un importa apjoms, kā arī eksportētāju un importētāju skaits ir mazāks, tomēr uzskatāms par pietiekamu, ņemot vērā ļoti plašo patērētājiem pieejamo pārtikas eļļu klāstu.

Pārtikas eļļas cenas veidošanās

Saskaņā ar LR Statistikas pārvaldes sniegto informāciju vidējā mazumtirdzniecības cena pārtikas eļļai 2010. gadā salīdzinājumā ar 2009. gadu ir samazinājusies par 11,34 % (skat. 3.attēlu).

3. attēls Eļļas cena latos par 1L. 2008., 2009. un 2010. gads.

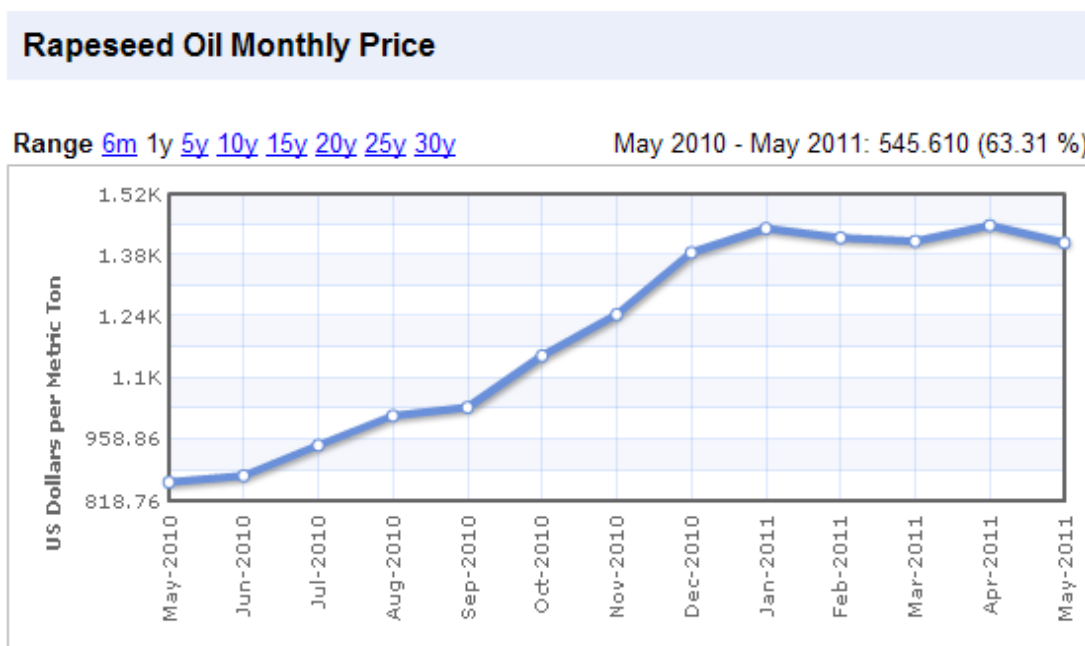

Vienlaikus jāņem vērā LR Statistikas pārvaldes sniegtais skaidrojums, ka „norādītās cenas nereprezentē valsts vidējās cenas, bet atspoguļo indikatīvu cenu līmeni produktiem noteiktas specifikācijas ietvaros, kurus parasti pērk pircēji visā valstī un no kuriem tādejādi tiek rēķināts patēriņa cenu indekss Latvijā. Aprēķinot indikatīvos cenu līmeņus, tiek ņemtas vērā arī cenu atlaides kvalitatīvām precēm, kas tiek piedāvātas visiem pircējiem”.

Uzraudzības ietvaros Konkurences padome apkopojusi arī ražotāju, vairumtirgotāju un mazumtirgotāju sniegto informāciju un viedokļus par pārtikas eļļas cenu veidošanu (tai skaitā viedokli par to, ka tā kā eļļas ir biržas produkts, tad biržas cena ir bāzes orientieris visiem ražotājiem pasaulē).

Saskaņā ar IndexMundi datiem, neapstrādātas rapšu eļļas cena Roterdamas biržā, USD par tonnu, laika posmā no 2010.gada maija līdz 2011.gada maijam pārsvarā pieaugušas. (skat. 4. attēlu)

4.attēls. Rapšu eļļas cena⁴

⁴ <http://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=rapeseed-oil&months=12>

Secinājumi

Pārtikas eļļas tirgū patērētājiem ir pieejams ļoti plašs dažādu pārtikas eļļu klāsts, kuru cenas ir atkarīgas no izmantotajām izejvielām, garšas, kvalitātes, u.c. kritērijiem. Patērētājiem ir iespējas izvēlēties starp viena veida dārgākām un lētākām eļļām.

Pārtikas eļļas tirgū darbojas daudzi pārtikas eļļas izplatītāji. Vairumā gadījumu tie ir uzņēmumi, kas nodarbojas ar vairumtirdzniecību un paralēli eļļai izplata arī dažādus citus produktus.

Latvijā nav attīstīta pārtikas eļļas ražošana, ir tikai viens salīdzinoši liels pārtikas eļļas ražotājs – SIA „Iecavnieks”⁵. Savukārt daži uzņēmumi, piemēram, SIA „Pērnes L”, nodarbojas ar pārtikas eļļas fasēšanu un tās tālāku realizāciju mazumtirdzniecībā.

Latvijā ir liels eļļas importētāju un eļļas eksportētāju skaits.

Pārtikas eļļas cenu būtiski ietekmē vispārējās pārtikas eļļas cenu svārstības biržā, tāpēc nereti ir grūti prognozēt cenu izmaiņas.

Saskaņā ar LR Statistikas pārvaldes sniegto informāciju vidējās pārtikas eļļas mazumtirdzniecības cenas 2009. gadā, salīdzinājumā ar 2008. gadu ir pieaugušas par 2,91 %, savukārt 2010. gadā, salīdzinājumā ar 2009. gadu samazinājušās par 11,34 % (vidējās mazumtirdzniecības cenas atspoguļo indikatīvu cenu līmeni produktiem noteiktas specifikācijas ietvaros, kurus parasti pērk pircēji visā valstī un no kuriem tādejādi tiek aprēķināts patēriņa cenu indekss Latvijā).

Kopš 2010. gada vasaras ir bijis būtiskākais pārtikas eļļas cenu pieaugums biržā, kā rezultātā pieaugušas arī pārtikas eļļas cenas mazumtirdzniecībā.

---

⁵ Tirgus uzraudzības laikā uzņēmums atzīts par maksātnespējīgu, uzsākta bankrota procedūra